

JÓKAI ANNA

Por és Istenpor

AZ ISTENALAKÚ HIÁNY JÓZSEF ATTILA KÖLTÉSZETÉBEN

Nevetséges, szégyelletes, de a József Attilát körülvevő félreértés szívósságát bizonyítja: a rendszerváltás fordulóján néhányan nehezményezték, hogy irodalmi díjat továbbra is az ő nevével fémjelezzenek – illetve mások mindmáig vele igazolják téveszméiket. Proletár-költő, marxista gondolkodó, a kommunista diktatúra eszmei támasza, a társadalmi igazságtalanság mártírja volt – terjesztette részben az irigy rosszindulat, részben a felületen mozgó értetlenség. Különb is: mindent, ami a közhelyeken túlmutat és rendkívüli, azonnal előre gyártott rekeszekbe kell laposítani, felcímkézni; a költői személyiséget az idegesítő szabálytalanságból szokványossá metszeni, azután mintegy gipszbe önteni a felhígított masszát, az így rögzült alakot irodalmi panoptikumban mutogatni – esetenként jó pénzért – lám, ez Ő, porcikánként tanulmányozható és másolható ideál... De a szöveg, a vers lepatogatja magát a rákent mázra, és a *megélhetési, kurzus-elemzón* nemes bosszút áll; egyszerűen újra élni kezd, sem megölni, sem kisajátítani nem hagyja magát. Ez történik József Attilával, a százéves lázadó fiatallal, aki utolsó versében azt hitte, meglelte a hazáját, ami pusztán a közönyösen befogadó anyaföld; pedig hontalan maradt ez a törekény, védelmet áhító de védhetetlen lélek, ez a kalitkába terelt, különleges szépségű, de oly sokszor megtépzott vadmadár... Igaz, a rácsok elolvadtak körülötte, a beszorítottság felengedett – mégis, a hirtelen szabadságban kevesen követték röptét, némelyeknek kényelmes volt *visszaképzeln*i a költészetét az ideológia vas-ketrecébe, vagy éppen ügyet sem vetni rá, mondván, ami-aki elszállt, az bizony elszállt, siratni kár, imitt-amott elhullajtott tollaiból pedig egészen csinos harci fejéket lehet összeeszkábálni, egymással primitív harcban álló törzsek megkülönböztető jelévé züllesztetni ezt a magában-álló, szétszedhetetlen és mégis mindenkivel megosztható, hiányból, szenvedésélményből sarjadó versvilágot.

Aki azonban *tudja, miről van szó* legszívesebben hallgatna. Annyira intim –Isten és az egyedi ember között megesett – ez a történet. Mégsem hallgathat, mert minden eluralkodott sugalmazás ellenére (hogy mi a magánügy s mi nem) a legszélesebb közösség érdeke is, hogy megismerje ezt a létküzdelmet, aminek bár más-más fokon, de mindannyian részesei vagyunk. Tudatosan vagy tudat alatt. Esetleg tudat felett!

József Attilának már az életbe-érkezése is titokzatos; beleszületik a lehető legkedvezőtlenebb körülmények közé, a lehető legegyszerűbb és idegrendszerében leglabilisabb szülőpár fiúgyermekének. Az oly hamar felszívódott szappangyári munkás apa emléke, és a nyomorúságában hisztériás mosónő-anya eleve vesztesként löki sorsát a század eleji látogatás-nyugalom után felgyorsuló, pusztító időbe. A séma szerint neki is bele kellett volna szürkülnie, bele kellett volna törnie a kilátástalanságba: a séma szerint a karrier csúcsa

számára maximum a bolti segéd vagy a hivatalos szolgálat státusában kínálkozott. A materialista gondolkodásnak („a lét szabja meg a tudatot”) ez lett volna természetes. A szülői géneknek felnagyított, s ezzel kizárólagosan meghatározó szerepet tulajdonító elméletek pedig nyomát sem lelheték volna a benne megnyilatkozó zsenialitásnak. A sivár család, a gyermek korai kitesztése az összetákolt, de mégiscsak fészekszerű biztonságból, a saját névtől való megfosztás, az idegenek szadizmusa, majd az árvaság és a nyomor gonosszá vagy eltompulttá tehetné volna a lelket – ha ez a lélek nem József Attilának érkezett volna köztünk. Mert ez a nagyszemű, sovány, lötyögő öltönyben mindvégig kamaszos fiú-férfi nemcsak a tapintható, roncsoló valóság ellenére, hanem azt *fel is használva* teljesítette küldetését, mai szóval – mondhatnánk kissé profánul – „járatta csúcsra” költészetét. A mű megvalósult a gigászi küzdelemben – de ezt a megvalósító földi emberi formájában nem élte túl. Nem a romok omlottak rá, hanem az ajtót nem találta meg az építményén, a *beköltözés kulcsát*.

József Attila korán halt, de talán *nem ideje előtt*. Talán a legutolsó pillanata volt a legvilágosabb. Summázat és felismerés: az *áttörés* aktusa a szigorúan zárt, de odabent aztán meleget árasztó csarnokokban. Vagy éppen – ki tudja – Valami kinyílt s Valaki a küszöbön végre átemelte.

Ez a sors a XX. század művészeinek mintegy sűrített példasorsa. A modern Kőműves Kelemeneké, akik *elsősorban* önnön vérüket keverik a mészbe, hogy az a fal, az a mindig újra- és újra omladozó, legalább centinként növekedjen. Hogy végül is ne elkülönítésre épüljön, hanem védelemre és befogadásra. A fagy ellen, a szörnyek ellen, a nihil ellen, ami kiszárítja és gombostűre tűzi az óvatlan, csapongó, még csak serdülő ember-lelkecskéket.

Valamikor a művész – az igazi, nem a kókler! – még egységben élt az Univerzummal. Leképezte az Ég üzeneteit. Amit közvetített, azt is élte. Már előbb, de a XIX. századtól *érzékeltetően* megváltozott a helyzet. A „poeta sacer” – Hamvas kifejezése – még fölmehegett az üzenetért a szférák magasába, de egyre nehezebben hozta le azt. A *visszatérés*, a visszaút nehezedett meg, a vállalásért mintha a józan ésszel, a test megroppanásával kellene fizetni – s még így is a fényes égi váznaknak csak a foszlányait markolják az ujjak! Tragikus, hogy ez a parányi, megszenvedett többlet is feleslegesnek tűnik a szellemi nedvekkel kínált, de már beszikkadt realitásnak. Csak a *hiányok* lesznek egyre tátonyobbá, a sóvárgások emésztőbbé:

- feloldani a kozmikus magányt (társ-hiány)
- védelmet találni egy másik ember köpenye alatt vagy elbújni olcsó szerveződésekben (biztonság-hiány)
- helyreöklenteni a társadalmi igazságtalanságokat (hiány az anyagi javakban)
- édesen és gyanútlanul boldognak lenni (szeretet-hiány).

S betölteni ezeket a hiányokat, olyan gyorsan, amilyen gyorsan csak lehet, akárkivel-akármivel, teljes kuszaságban, ötletszerűen csereberélve. A magány ellen gittrágó szervezetekbe menekülni, az anyagi javakat a többiek kárára kisajtolni, a boldogságot a karrierben keresni, a szeretetet zsarolni vagy tiszavirág-szenvedélyekkel helyettesíteni.

Az igazi trauma azonban az, amikor a toldozgatással-foldozgatással kísérletező ember rájön, a lázas akció hiába: a hiánynak valójában Isten-alakja van, a lyukon minden pótlék átesik és idővel elenyész. Ekkor vesz birtokba a depresszió – vagy süt fel a fény. Ekkor ragaszt az agyagos szakadék-mélybe a katabázis – vagy erő születik katarzisz által fölkapasz-

kodni a peremre... Amit célnak és megoldásnak hittünk, eszközzé válik, megszentelt eszközzé válunk *kölcsönösen* egymás számára, párkapcsolatokban vagy áldozatos közösségekben. A pénz tápláló kenyeret tehet mások asztalára, a szegénység választott ranggá nemesül, a boldogság a szeretetben sugárzik fel, s birkózik az úgy tetszik szükségszerű, kírsértő boldogtalansággal.

József Attila születése percétől a halál beálltáig krónikus Isten-hiányban szenvedett, de *tudott róla*, hogy valamiképpen, valahol és valamiért igenis van, ezért szenvedett jobban, mint az átlagember, tudott róla, mégsem volt képes a szívére szorítani, testközelbe húzni; valójában ez a gigászi küzdelem emésztette fel – s emelte nagy költővé. Az *Iszonyat* című versében mintha másról volna szó: egy kicsi, fásult leányka szadista játékaról, ahogy a csecsemő éhes szájába benyomja a cuclit, ám azonnal, az első tejceppnél vissza is vonja azt. A kérdés mégis, mintha a kegyetlen, érthetetlen Úrhoz szólna: „ha adja, miért veszi el?” Sokan sikoltanak így, a létezés kínlódó szakaszaiban, amikor olyan okozat gyötri a testet-lelket-szellemet, aminek okát – létesültségünk jelenlegi fejlettségi fokán – még képtelenek vagyunk felismerni. József Attila helyettünk, az őt követő lidérces rém-korszak elszenvetői és elkövetői helyett, mintegy *előélte* és lírává szentelte figurális, szakállas Istenkép trónfosztását, s azt a lassú, de a reményt egyedül hordozó folyamatot, amikor megtanuljuk a Teremtő Erőt, a szellem-testű Istenséget, meglehet, régi néven, de átvilágított tartalommal szólongatni, terveiben tetten érni és a jóban társául szegődni. Attila a „már nem úgy – de még nem így” köztes szellemállapot, az *átmenet* reprezentánsa, s *törvényszerűen* van egyedül.

Az elszakadtság, a magány-tudat már a 17 éves fiúban is erős.

*Egyedül fogok én állni a világon,
Egyedül, egyedül, nem lesz soha párom.*

.....
*S nem fog borulni le rám senkise sírva,
Ha majd távozom az örök-néma sírba.*

(Egyedül, 1921)

Ez nem a kamaszok tipikus szenvedése. Nem is utánérzés, inkább jóslat, amit a 28 éves férfi már szorongás-fokon fogalmaz meg:

*A semmi ágán ül szívem,
kis teste hangtalan vacog,
köréje gyűlnek szelíden
s nézik, nézik a csillagok.*

(Reménytelenül, 1933)

Hol az ember halhatatlan magja? A „hetedik”, az igazi Én? Világtalan angyalként játszódnunk önmagunkkal?

*„S elmegyek és másik jön és az is én vagyok:
Elsiklanak talpam alatt sziklás századok –
Mit akarok? s akarjak-e? Mi az örök?”*

(Minden rendű emberi dolgokhoz, 1924)

Egy évvel a halál előtt:

*Gondoljátok meg: Ezen a világon
nincs senkim, semmim. S mit úgy hívtam: én,
az sincsen. Utolsó morzsáit rágom...*

(Ki-be ugrál... 1936)

Az Én-tudat, a szerepjátszó, ál-bátorrá duzzasztott kevély Én fölmorzsolódása ez, a szinte párhuzamosan született Kész a *lettár* (1936) hetykeségével szemben:

Magamban bíztam eleitől fogva.

Majd fél évvel a halála előtt, a megadás, de nem a feladás sorai:

*Nem emel föl már senki sem,
belenehezültem a sárba.
Fogadj fiadnak, Istenem,
hogy ne legyek kegyetlen árva.*

(Nem emel föl, 1937)

S az utolsó költői üzenet – a szinte prózai közléssel:

*Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan.*

.....
*Szép a tavasz és szép a nyár is,
de szebb az ősz s legszebb a tél,
annak, aki tűzhelyet, családot,
már végképp másoknak remél.*

(Íme, hát megleltem hazámat, 1937. nov.)

A feloldódás, a biztonság zaklatott, lázas vágya furcsa módon, a már szétbomlott pszichikum hatására meg-megjőzanul, csendesül. Addig viszont folyik a küzdelem, a társért, a puszta szerelemnél több szerelemért – a képzelt asszonyért, akit hús-vér nő aligha testesíthet meg, s aki mégis megkísérli, kudarcot vall. József Attila Isten helyett egy másik embert, női lényt keres menedékül; örök gyermek, anya-vesztett, kitaszított sebzett lélek, tökéletes szeretetre áhítózó, de tökéletesen szeretni képtelen. A felnagyított, még a naturalizmusában is idealizált anyakép rabja. Nem csak *enyhülésért* eseng, hanem egyenesen megváltásért; holott a társ ezt sohasem adhatja meg, mert ő maga is esendő és megváltásra szorul. Mint ahogy a legjobb, legáldozatosabb anya sem lehelhet a fiába *előre meg-oldott* életet, nem köthet a vállára egy batyu hamuba sült boldogság-pogácsát, amibe menet közben csak bele kell harapni, és jóra fordul minden.

József Attila 1933-ban, majd végleg 1934-ben formába önti a pillanatot, amikor a felhőzött térből a lélek egy hirtelen támadt kegyelmi résen át magasabbra, a szellem világos szférájába szökken. Megírja az *Eszmélet*-et. Az előzményben is tárgyilagos:

*A csillám szememből kihagy,
szemem tanul már rámeredni
a dolgokra. – Gyermeki vagy
– szól – én már nem tudok szeretni.*

Aztán megéri a mű, talán a legjelentősebb József Attila-vers. Kristályragyogással ott forog a hideg űrben az Istentől elbitangolt, elszakadt világ. A lefokozott, lecsupasztott, félreértett dolgok világa; széttekintés illúzió nélkül. Megmutatják – okulásul – az istenek.

*Ügyeskedhet, nem fog a macska
egyszerre kint s bent egeret.*

Jaj, ezt mi ma sem akarjuk elhinni. Bizniszeinkbe bonyolódva, de „fennkölt stílben” ígét hirdetve: hátha mégis. Hátha mégis... hátha lehetséges *egyszerre*.

„Ami van, széthull darabokra”. Sír a vas. Nevet az eső. Talán már csak ebben él – rejtekezve – az isteni. A boldogság? Konzumboldogság.

*Láttam a boldogságot én,
lány volt, szőke és másfél mázsa...*

Ledőlünk a puha, langy tócsába. Hát ennyi? Erről van szó?

1937-ben, az utolsó évben, József Attila, mint a fuldokló, aki még egyszer kidugja fejét a hullámokból, makacsul így kiált:

Nincs alku – én hadd legyek boldog!
(Ars poetica)

De a rendíthetetlen boldogság nem ott van és nem úgy, ahol és ahogy ő keresi. Kizárólagos bűnös után nyomoz és a társadalom igazságtalanságában fedezi fel. *Magyar-ként* is elszenvedett traumákat okol. Az általános, mindent örömmel mérgező boldogtalanságnak az *okozatát* láttatja, a legtriviálisabb, legköznapiabb élet-helyzeteket is – már-már a politika szintjén veszteglő jelszó- és plakátszlogeneket is – egyéni esztétikai erővel emeli költészetté. A sötét kép a nyomorúságban tengődőkről, az összeharácsolt vagyonukban lelkipurdalás nélkül élvezkedőkről, a korabeli Magyarországot sorvasztó gondokról, a szégyenletesen kiszigerelt szegényekről – hiteles, cáfolhatatlanul reális. *A látélet, a diagnózis* pontos: a tévedés a *terápiában* van. Drasztikus tüneti kezelés, felületi gyógyjavallat; erőszakra épített téveszme sorozatban gyártott receptje. „Holnapra megforgatjuk az egész világot” – harsog az induló, árulkodik a célról: ami-aki fölül volt, kerüljön alulra! Ez csupán bosszú, kielégülés, de ezáltal a világ minősége, a szellemi evolúció, ami majd a megnyilatkozó anyagiban is lenyomatot képez, egy jottányit sem halad előre... József Attila hamar ráébred: ez is – az osztályharcos diktátum – csapda. A „mozgalmiak” kivetik azt, aki nem „mozgolódni”, hanem valóban *följebb lépni* akar.

A haza sorsát, a magyarság sorsát Attila ön-sorsként is vállalja: 1922 első felében a 17 éves kamasz félig divatból, de őszinte hevülettel megírja a maga Trianon-versét (amit a régebbi kiadások jellemzően kihagytak). Gyenge vers ez, de nem letagadható.

*Ha eljő az idő – a sírok nyílnak fel,
Ha eljő az idő – a magyar talpra kel,
Ha eljő az idő – erős lesz karunk,
Várjatok, testvérek, ott leszünk, nem adunk!*

(Nem, nem soha)

Egyetlen alkotónál sem szabad a kezdeteket lebecsülni. A közlés formailag még megoldatlan, de tartalmaiban többnyire később is vállalható. 1922 közepén és végén (alig fél évvel a *Nem, nem soha* dagályos patetizmusa után) születik a *Magyarság*:

*Magyar vagyok én is, (rivallnak a kányák)
Ilyen vagyok én és sose leszünk mások
Jaj, jaj, nem tudunk élni, nyavalyások.*

– majd az *Istenjárás* vallomása:

*Az Úristen minket nagyon szeret,
Minket mindennap látogat.
Nehéz, kegyetlen nehéz a lába
S egy-két magyar szív néha megszakad.*

A nemzet-pusztulás víziója is gyötri:

*Magyar, köszönj az elmúlásnak,
Nincs mit kereskedj már e tájon,
Akad legény, ki ideálljon,
S ásóját vígan földbe szúrja!*
.....
*S a nyomorultak, ők, akik miatt
Temetőnek is kicsi lett világunk,
Még ők biztatnak, hogy a pusztulást
Hős bátorsággal s daccal kell kibírnunk!
Hát lesz-e magyar, ha mi nem leszünk?*

(Magyarok, 1924 vége)

Ő maga is a magyar közösségi lét kárvallottja, törékeny alkatában csapás csapásra éri. De mégis – csupán fél évvel a halála előtt – a kor Magyarországnak szigorú, minden szentimentalizmustól mentes feltérképezésével *párhuzamosan* kibuggyan a tollából a fohász:

*S mégis, magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva megriad –
édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűségese fia!*

(Hazám, 1937. máj.)

A XX. század pingált látvány – Istene még ott tornyosul a büntudattal, szegénységgel küszködő költő szellemi horizontján. Ez a „Mintha-Ő” inkább akadály, mint közelítés az élő, transzcendenciában lüktető Istenséghez. Legjelenebb jelenünk egyik legfontosabb

felismeréséhez a József Attila-i tövises út vezet: hányszor és hányszor sóhajtunk fel, miközben némely embertársunk indulatos, látszólag „logikus” érvekkel alátámasztott tagadását részben részvétellel, részben önbizonyosságunkban megnyugodva hallgatjuk: „az az isten, akiben ő *nem* hisz, az nem az az Isten, akiben én hiszek.”

A látvány-isten, vagy éppen annak szimpla közemberré kicsinyített, giccses, *gyártott* gyurma-mása hamar megrepedezik és elmorzsolódik. Attila ezzel hadakozik, amikor vagdalkozik:

*Nekem mindegy: van isten vagy nincsen
S bizonyisten hinnék benne,
De még annyi szabadidőm sincsen.*

(Nekem mindegy 1924)

A híres botrány-vers dacos cinizmusa is a megparancsolt, konvencionális, kiüresedett fogalmak ellen lázad, amikor azt kiáltja, kéretlenül a hamis világ képébe, hogy sem Istene, sem hazája, sem apja, sem anyja... „*gyönyörű szép szíve*” (*Tiszta szívvel*, 1925) valójában megváltásért eseng.

A *Kései sirató* (1935–36. dec.) provokatív esdeklése ez, a *cáfolat reményében*:

*A gyermeknek kél káromkodni kedve –
nem hallod, mama? Szólj rám!*

Hiszen végestelen-végig a „bűn” nyomasztja – az az el sem is követett:

*Világot hamvasztottam el szívemben
és nincs jó szó, mely megríkasson engem,
kuporogva csak várom a csodát,*

*hogy jöjjön el már az, ki megbocsát
és meg is mondja szépen, micsodát
bocsát meg nékem e farkasveremben!*

(Mint gyermek... 1935)

S mivel nem jön – mert az Agyag-isten nem tud lépni, hát odavágja:

*Én istent nem hiszek s ha van,
ne fáradjon velem;
majd én föloldozom magam;
ki él, segít nekem.*

(A bűn, 1935)

De sehogy sincs ez jól; érzi. Vergődik. Ahogy már korábban is.

*Ne haragudj hát, Isten, nem hiszek
De nyakamban száz kétséget viszek*

.....

*Tudom, előtted el nem sáppadok –
Gyere, Úristen, nézz meg – itt vagyok!*
(Keserű nekifohászokodás, 1922)

S ugyanebben az évben, ugyanazon a nyáron:

*Tudom, hogy zöldel a fű, de nem értem, minek zöldel,
meg kinek zöldel.*

.....
*Hallom, hogy fű a szél, de nem tudom, minek fű, mikor én
szomorú vagyok.*

.....
*Csak egyszerűen, primitíven szeretném most Neked elmondani,
hogy én is
vagyok és itt vagyok és csodállak, de nem
értelek.*

(Csöndes estéli zsoltár)

Mintha Babits – éppen a megmart Babits! – *Esti kérdés-e* szólna:

*Minek nő a fű, hogyha majd leszárad?
miért szárad le, hogyha újra nő?*

A merev, statikus Isten-kép és a lehangoló világ látványa szinte káromlásra sarkall:

*Nagyon utálkozhatott az Isten,
Hogy ilyen csúnya planétát köpött!*
(El innen, 1923)

S párhuzamosan:

*Nagy bánatomnak égő csipkebokrán,
Ó én Uram, hogy megjelentél nekem,
Tán már nem is bús fájdalom lobog,
Te tündökölsz e fonnyadt büszkeségen.
Átlátsz, tudom, a bűnök cifra gyolcsán,
Erény rongyán, bátorság mentebőrén,
Mégis mindent levetkezem, Uram,
S elődbe küldöm lelkem szízi pőrén.*
(Uram, 1923)

A költőt a lélek hullámvasútja dobálja, föl-le, csúcsra és szakadékba, gyors váltásokkal. Ő pedig bizonyosságra éhes, „Istenhulladékot, Istendarabkákat keresgél”. (*A kutya*, 1924)
Az elérhetetlen magasba, óriásnak képzelt Isten-alak kisebbségi érzést szül:

*Láttam, Uram, a hegyeidet
S olyan kicsike vagyok én.
Szeretnék nagy lenni, hozzád hasonló,
Hogy küszöbödre ülhessek, Uram.*

.....
*Meg nem zavarlak, én Uram,
 Elnézel kis virágaink fölött.*
 (Isten, 1925)

Ha az ember nem éri fel Istent, hát Őt akarja lehozni az egekből, fizimiskáját földre igazítani, földi gúnyába öltöztetni, cimboraként társalogni vele. József Attila ezt is megkísérli:

*Hogyha golyóznak a gyerekek,
 az isten köztük ott térfereg.
 S ha egy a szemét nagyra nyitja,
 golyóját ő lyukba gurítja.*

*Ő vigyáz a tiszta cipőre,
 az utcán is kitér előle.
 Nem tolakszik és nem verekszik,
 ha alszunk, csöndesen lefekszik.*
 (Isten, 1925–1934)

Az Isten *ebben a felfogásban* kicsi -i – és kicsi – ő -. Ez a leegyszerűsített, naiv Istenkép hosszú évekig vonzza, Isten derék, szorgalmas munkásember – Attila a keze alá dolgozik.

*Dolgaim elől rejtegetlek,
 Istenem, én nagyon szeretlek.
 Ha rikkancs volna mesterséged,
 segítenék kiabálni néked.*

Ha szántóvető volnál, ha csósz volnál... sorolja a költő, mindegy, ő mellőle nem tágitana:

*Ha nevetnél, én is örülnék,
 vacsora után melléd ülnék,
 pipámat egy kicsit elkérném,
 s én hosszan, mindent elbeszelnék.*
 (Istenem, 1925–1934)

A karácsonyi születés misztériuma a *Betlehem*-ben (1929) még gúnyirattá keseredik (a három király pálinkát nyakal), de a *Betlehemi királyok*-ban a köznapiság is megszentelődik, az ironia szeretetben oldott.

*Benéztünk hát kicsit hozzád,
 Üdvösségünk, égi ország!*

Ugyanabban a hónapban keletkezett mindkét vers! Micsoda földcsuszamlásai, váratlan átrendeződései a léleknek!

De ez a végletesen elemberiesített, egyoldalú gyalogisten sem elégíti ki a kétségbeesetten keresőt. Isten nagy ellenfele, az antipólus, a *semmi*, egyre erősebben nyomul, hogy benyelje:

*Ijessz meg engem, Istenem,
szükségem van a haragodra.
Bukj föl az árból hirtelen,
ne ránts on el a semmi sodra.*

.....
*Meghalni lélegzetemet
fojtom vissza, ha nem versz bottal,
és úgy nézek farkasszemem,
emberarcú, a hiányoddal!*

(Bukj föl az árból, 1937)

Aztán az utolsó versek, a *Karóval jöttél* és a *Talán eltűnök hirtelen* gyónás-őszinteségű búcsúzása. Itt már nincs áthárítás, sem Istenre, sem emberre. A gyónásban nem kíváncsiak az érdemekre, csak a bűnt, a mulasztást kell – szépelgés nélkül – bevallani.

Tejfoggal kőbe mért haraptál?

A küldetéses, de még erőtlen jövevény tragédiája.

*Már bimbós gyermek-testemet
szem-maró füstön szárítottam.
Bánat szedi szét eszemem,
ha megtudom, mire jutottam.*

Ő – a fizikai térben – csak a vereséget észlelte. De *Akinek* meggyónt, az a többi is számon tartja. Nem csak azt tudja, mi történt itt, 1905 és 1937 között a József Attilának nevezett kivételes Én-ben és Én által, de azt is, *miért* történt mindez. Az a bizonyos önpusztító szem-maró füst egyúttal áldozati füst is volt – önégetés a maradékért, az életbeszületendőkért.

*Én az Istenem
úgy szeretem,
Hogy a szívemet
földbe vetem.
Megérik, akkor learatom,
Fölösét pedig másnak adom.*

(Isten, 1925)

Felhős élete beavatott perceiben eljutott a materiális eszközökkel, meg a szavakkal is oly nehezen kifejezhető Szellem–Istenhez, az Ósteremtő, Kozmosz-ura Atyához. Szédítő iramú üstökös-útján paradox, *csillagtulajdonságú* sorsa volt. *Pulzált* a fényessége; ezt a végső létfeladatot bevilágító ragyogást a tömör anyag vissza-visszaszipantotta. De a fényfoltos sötétségben még így is élesen kirajzolódnak az érvényes szellemi alakzatok.

Amit József Attila felderített, annak gyakorlati megvalósítása a harmadik évezredre maradt.

*Vegyetek erőt magatokon
És legelőször is
A legegyszerűbb dolgokhoz lássatok –
Adóztatok össze,
Hogy roppant módon felnövekedvén,
Az Istent is, aki végtelenség,
Valahogyan megközelítsétek.
(A számokról, 1924)*

Még nincs készen a világ – lélegezzünk fel, mert kétségbeejtő lenne, ha így nézne ki készen:

*...És ennek meg kell lenni,
Hogy akkor már nem törődjék mással,
Lelkünk tiszta ruhája legyen,
Kívánt álmunk szűz teste legyen,
Teste ének s igazság legyen,
Alakja Istenhez hasonlóbb legyen
Az eljövendő többsejtű embernek,
Aki belőlünk vetül majd elő,
Aki mi leszünk,
A nagy Továbbcsináló,
Akiért most beteg a világ.
(Most a teremtés kezdetén vagyunk, 1924)*

Nekünk szól, vigasztal:

*Tudom, hogy nemcsak por vagyunk:
Por és Istenpor vagyunk.*

*Visszahullván
A por a porral elkeveredik,
Visszahullván
Így keveredik el Istennel a lélek.
(Tanítások, 1923)*

Igen. Ugye, igen? Hiszen

Mindenkor idejük van a zsoltároknak.

*Gyémánthegyen állunk,
De zsebünkben kavicsok vannak.
Nagyon elfelejtettük, hogy angyalok voltunk,
Kövér vánkösökba tömtük fehér szárnyaink.
.....*

*Mindent meg kell simogatni,
A hiénákat is, a békákat is.
(Gyémánt, 1924)*

A hiénákat, a békákat is. Ezt az a József Attila üzeni, aki „szelíd révészként csónakázik Isten felé.” Aki élete levegőjének végső fogytán az *isteni pedagógiát, a szabad teremtmény* erejét ismeri fel.

*Az Isten itt állt a hátam mögött
s én megkerültem érte a világot
.....
.....
Négykézláb másztam. Álló Istenem
lenézett rám és nem emelt föl engem.
Ez a szabadság adta értenem,
hogy lesz még erő, lábraállni, bennem.*

*Úgy segített, hogy nem segíthetett.
Lehetett láng, de nem lehetett hamva.
Ahány igazság, annyi szeretet.
Úgy van velem, hogy itt hagyott magamra.
(Az Isten itt állt a hátam mögött... 1937. okt.)*

Nem tudjuk, sohasem tudjuk meg, azon az utolsó napon, utolsó órán és percben *félre-
nézett-e* József Attila sovány, sebesre horzsolódott angyala vagy éppen a hóna alá nyúlt és
átsegítette, hogy láthasson végre *színről-színre*.

Eljön-e újra? Lesz-e otthona – s nem albérlete – a szívekben? Fölfogadja-e a világ,
hogy méltó tisztét elfoglalja?

*A világ ha elbujdosat
Csak visszahív harangozni.
Elbujdosott harangozó
Csak visszajön harangozni.
.....
Aztán egyszer nagy ünnepkor,
Mikor keresik halálra,
Visszajön még harangozni,
Harangozni, de halálra.
(A világ ha elbujdosat, 1926)*

Nem. Ugye, nem, *fals* ünnepem? *Nem halálra*. Hanem a *halál halálára*, amit úgy hívnak: feltámadás.